

Романські, германські та інші мови

Лісовська А.О.

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри мовної підготовки

Одеський державний університет внутрішніх справ

м Одеса, Україна

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ РЕЛІГІЙНОГО ДИСКУРСУ

Релігійний дискурс є складним багатовимірним утворенням, складові елементи якого (мовленнєві акти, жанри, висловлювання, соціальні та культурні контексти, власне тексти релігійного змісту) утворюють мережу численних перетинів і накладань [8]. Релігійний дискурс, який розуміється як релігійний текст в ситуації реального (церковного ритуального або світського) спілкування, допускає різні дослідницькі підходи. З позицій лінгвістичного підходу, який досліджує власне мовну, лексико-граматичну підставу релігійного тексту, можна аналізувати релігійний дискурс в аспекті повноти, правильності, логічності висловлювань тексту. Суть прагматичного підходу – в освітленні способу спілкування в найширшому сенсі. В рамках прагматичних концепцій дискурсу протиставляються такі види спілкування, як ритуальне – неритуальне, інформативне – фасцинативне, фатичне – нефатичне.

Певні характеристики видів дискурсу, що виділяються на прагмалінгвістичній основі, взаємоперехрещуються. Неритуальне спілкування, наприклад, може включати інформування, фасцинативний обмін текстами, фатичну і нефатичну складові. Одним з типів дискурсу, що виділяються на прагматичній підставі, є ритуальний дискурс, що володіє високим символічним навантаженням, змістовною рекурсивністю і твердою формальною фіксацією. Оскільки ступінь ритуальності релігійного дискурсу є найвищим, аналіз специфіки та функцій ритуального релігійного дискурсу виявляється одним з найбільш плідних напрямків дослідження.

Дослідники релігійного дискурсу (О. Бобирева, О. Прохватолюва, Н. Кравченко) розглядають релігійний дискурс у вузькому й широкому сенсі. У вузькому сенсі дискурс можна розглядати як сукупність мовленнєвих актів, які використовуються в релігійній сфері; в широкому – як набір певних дій, орієнтованих на залучення людини до віри, а також сукупність мовленнєво-актових комплексів, які супроводжують процес взаємодії комунікантів, включаючи текстові фрагменти, що використовуються в процесі релігійної комунікації [Бобирева]. Релігійний дискурс як тип інституційного дискурсу [Карасик] в рамках громадського інституту церкви переслідує в процесі комунікації певні цілі та реалізує певні інтенції за допомогою застосування комунікативних стратегій і тактик, характерних для даного типу дискурсу. Оскільки метою релігійного дискурсу є залучення до віри, то для досягнення цієї мети агенти комунікативного процесу використовують широкий спектр комунікативних стратегій. Моделюючи комунікативну ситуацію релігійного дискурсу, можна говорити про три сфери реалізації даного дискурсу. Це комунікація в прототипічному місці – релігійному храмі, комунікація за межами храму, по своїй суті наближена до церковної комунікації, та комунікація в світському суспільстві.

Незалежно від сфер реалізації релігійного дискурсу, його завданням насамперед є висловлення сподівання, благання, надії віруючої людини, знайти духовне підживлення, підтримку (або у Всевишнього, або у послідовників тієї ж віри). Розвиток і форми існування релігійного дискурсу визначаються його цілями: а) отримати підтримку у Бога; б) очистити душу; в) закликати ближніх до віри і покаяння; г) затвердити віруючих у вірі і доброчесності; д) через ритуал усвідомити свою приналежність до тієї чи іншої конфесії [3].

Слід зазначити одну з особливостей релігійного дискурсу, яка кардинально відрізняє його від інших типів спілкування і створює його індивідуальність. У будь-якому іншому типі дискурсу на перше місце виступає мовленнєва діяльність, а конкретні дії, закріплені, встановлені ритуал лише підкріплюють її – «багато політичних дії за своєю природою є мовленнєвими діями ... політична діяльність взагалі зводиться до діяльності мовної ...» [10, с. 27]. Дане твердження, зроблене щодо політичного дискурсу, вірно й для інших типів дискурсу – наукового,

мистецького, педагогічного. У релігійному ж дискурсі ритуал доведений до свого вищого ступеня, зводиться в абсолют, являючи собою основу, базу релігійного спілкування. Іноді в релігійному дискурсі вербальні дії відступають на другий план за своєю значимістю, а на перший план виходить ритуал — «сукупність і встановлений порядок обрядових дій при вчиненні будь-якого релігійного акту; вироблений звичаєм порядок здійснення чого-небудь, церемоніал; стандартний сигнальний поведінковий акт» [9, с. 446].

У зв'язку з цим представляється можливим говорити не тільки про вербальний, але і невербальний ритуал стосовно релігійного дискурсу. Під *невербальним (поведінковим) ритуалом* розуміється певна діяльність, ланцюжок дій, які відбуваються у визначеному порядку і супроводжують вербальне, мовленнєве висловлювання. Можна виділити підвиди поведінкового ритуалу в залежності від того, де і з ким він відбувається, і хто його дотримується. Релігійний поведінковий ритуал в церкві, храмі включає певні дії, що здійснюються як священнослужителем, так і парафіянами, паствою. Релігійний поведінковий ритуал не обмежується тільки стінами храму, церкви. Релігійний дискурс може продовжувати розвиватися і поза стінами храму, при цьому залишаючись релігійним дискурсом. Прикладом цього можуть служити як щоденні ритуальні молитви перед / після їжі, перед сном, так і ситуативні молитви перед поїздкою, важливою подією в житті і т.п. При цьому даний вид релігійного дискурсу також супроводжується ритуалом, хоча б у вигляді молитовного звернення, прийняття певної молитовної пози, накладання хресного знамення і т.д.

До системоутворюючих рис релігійного дискурсу, які вирізняють його від інших типів дискурсів, можна віднести наступні:

- релігійний дискурс – це об'ємна в своєму змісті знакова система, яка поділяється на цілий ряд замкнутих та комплексних знакових підсистем або дискурсивних текстів;

- релігійний дискурс є унікальним завдяки розподілу адресантно-адресатних ролей: до числа його учасників відноситься Бог, в зв'язку з чим комунікація може мати як двоїсту адресантність, так і двоїсту адресатність;

- сферою функціонування релігійного дискурсу є як спілкування в головному соціальному інституті релігії – церкві, так і спілкування поза храмом. Спілкування в храмі відрізняється високим ступенем клішованості, ритуалізованості, театральності. При цьому існує чітке розмежування ролей між учасниками спілкування, велика соціально-комунікативна дистанція, що розділяє комунікантів;

- релігійний християнський дискурс – це єдине дискурсивне утворення, що має стійку систему цінностей, які залишаються незмінними на протязі більше двох тисяч років, актуальними у всіх соціальних групах і в різних суспільних формаціях;

- релігійному дискурсу притаманна символічність;

- стратегії релігійного дискурсу визначаються його цілями, головною з яких є відкритий виклад й утвердження засад правильного віровчення.

Особливістю релігійного дискурсу є також його сакральність та фідеїстичність (іраціональність, опора на підсвідомість). «Ця особливість фідеїстичного слова у великій мірі залежить від фасцінуючого впливу на адресата, тобто максимальної здатності переконувати, хвилювати, навіювати. Релігійний текст як результат і спосіб спілкування з непізнаним по своїй суті Абсолютом – це завжди прецедентний текст, тобто текст, який має особливе значення в житті людини і суттєво відрізняється від звичайних несакральних текстів» [1, с.143].

Отже, релігія у найзагальнішому вигляді – це певний світогляд та світовідчуття, а також відповідна поведінка індивіда і певні культові дії останнього, засновані на вірі в божественне, в існування вищої сили. Релігійний дискурс постає як особливе структурно-семантичне та комунікативно-прагматичне утворення зі специфічними цілями і завданнями, особливим місцем у структурі інших типів дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф. С. Бацевич. – Київ: Академія, 2004. – 342 с.

2. Боженкова Н. А. Некоторые особенности вербального функционирования религиозного дискурса / Н. А. Боженкова // Известия Юго-

- Западного государственного университета. Сер.: Лингвистика и педагогика, 2015.
– Вып. 3. – С. 15-23
3. Карасик В. И. Ритуальный дискурс / В. И. Карасик // Жанры речи. – Саратов: Колледж, 2002. – 7 с.
 4. Карасик В. И. Религиозный дискурс / В. И. Карасик // Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики: Сб. научн. тр. – Волгоград: Перемена, 1999. – С. 25-34.
 5. Ключевский В. О. Курс русской истории. Ч. 1, Изд. 3 [Лекции 1-20] / В. О. Ключевский. – Москва: Г. Лисснера и Д. Собко, 1908. – 464 с.
 6. Кравченко Н. О. Синергійність англомовного релігійного дискурсу (теолінгвістичний підхід): монографія / Н. О.Кравченко. – Одеса: КП ОМД, 2017. – 408 с.
 7. Лісовська А.О. Усна англомовна молитва в сучасному художньому кінодискурсі (інструментально-фонетичне дослідження): дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 / Лісовська Алла Олегівна. – Одеса, 2019. – 168 с.
 8. Мечковская Н. Б. Язык и религия. Лекции по филологии и истории религии / Н. Б. Мечковская. – М.: Агентство «ФАИР», 1998. – 352 с.
 9. Топоров В. Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ: Исследования в области мифопоэтического / В. Н. Топоров. – М.: Прогресс, 1995. – 624 с.
 10. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – М.: Гнозис, 2004. – 324 с.